Het verhaal van ‘de Gooijer’

In 2018 is het precies een eeuw geleden dat de poldermolen ‘de Gooijer’ op de eeuwenoude Lindedijk bij de Blessebrug tussen Wolvega en De Blesse opgebouwd werd. Binnen het huidige natuurreservaat ‘De Lendevallei’, van de provinciale natuurbeschermingsorganisatie It Fryske Gea, vormt de molen zowel uit cultuurhistorische als uit landschappelijke overwegingen een gewaardeerd element.
In deze brochure wordt inzicht gegeven in de rijke en bewogen geschiedenis van dit als rijksmonument geregistreerde karakteristieke bouwwerk.

It Fryske Gea

BrochureGooijer.indd 1 20-08-18 16:19:00

Een molen met een vraagteken

Rond het midden van de 18e eeuw werd aan De Lende achter Peperga begonnen met de vervening. De activiteiten vonden plaats in de eigendommen van de grietenijsecretaris van Weststellingwerf, Jan Poppe Andreae van Canter. Deze volle neef van Onno Zwier van Haren, de grietman van Weststellingwerf, zag brood in het veenbaggelen en het verhandelen van turf, een product dat niet voor niets het bruine goud werd genoemd.
Van Canter werkte samen met de gezworen grietenijklerk Alle van Riezen en met veenbaas Meine Sents (later Klijnsma*), die tevens kastelein van herberg De Windhont aan de Weerdijk in Oldeholtwolde was. Laatstgenoemde verhuisde in 1756 naar Peperga, zeer waarschijnlijk om daar in de veencompagnie van Van Canter als veenbaas aan de slag te gaan. In deze functie werd hij na zijn overlijden door zijn broer Albert Sents (later Lenstra*) opgevolgd.

Het was Albert Sents die in 1818 als eigenaar van een uitgestrekte veenderij achter Blesdijke op de voorgrond trad. Om het te vervenen gebied voldoende droog te kunnen leggen, liet hij aan De Lende tegen de zuidelijke Lindedijk een aantal grote en kleine windmolens bouwen. Eén van die molens zal eeuwen later de naam 'de Gooijer' krijgen.

* *De twee broers namen in de Napoleontische tijd verschillende achternamen aan.*

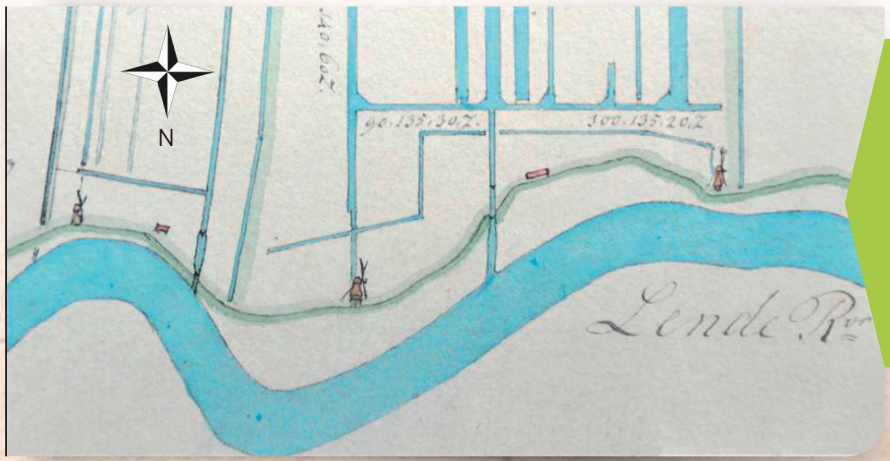

De molens achter Blesdijke weergegeven op een in 1825 getekende vervenerskaart. De Gooijer is de meest rechts weergegeven molen.

De veenderij werd behalve door veenbaas Albert Sents ook ter hand genomen door zijn aangetrouwde familielid Gerben Oebles Veenstra, ieder met zijn eigen turfmakerij. Laatstgenoemde was eveneens achter Peperga/Steggerda actief.

Tegen het midden van de 19e eeuw begon de veenderij over het algemeen op zijn eind te lopen, waarmee de meeste molens hun taak vervuld hadden. Er verschenen steeds vaker advertenties in de kranten waarin ze te koop werden aangeboden. Zo werden twee achtkantige watermolens, staande aan De Lende in de veenderij van veenbaas Oene Lammerts Veenstra, in de Leeuwarder Courant van 11 en 14 maart 1834, ten overstaan van notaris Ate Reitzes Attema te koop aangeboden. Ook veenbaas Lenstra probeerde zijn drie molens op een dergelijke wijze aan de man te brengen.
Een opmerkelijk detail in de advertentie was de speciale vermelding "om te vervoeren". Dit gaf aan dat er bij de bouw geen spijker aan te pas was gekomen en alles met pen-en-gatverbindingen in elkaar was gezet. De molens konden daardoor gemakkelijk uit elkaar worden genomen om elders weer te worden opgebouwd. De nummering op de balken in de huidige molen op de diverse houten onderdelen getuigt daar nog van.

Jammer genoeg is er maar heel weinig bekend over de molens die achter Blesdijke hebben gestaan. Slechts van één molen zijn het bouwjaar en de plaats waar hij mogelijk gestaan heeft bekend. Laat dat nu 'de Gooijer' zijn. Op een van de veldstijlen onder in de molen was met dikke letters het jaartal 1775 gezet.
De vraag rijst of de molen daar in 1775 in Blesdijke nieuw werd gebouwd of dat hij eerst elders heeft gestaan, aangezien de vervening daar pas in het begin van de 19e eeuw gestalte begon te krijgen. Achter Peperga was het vervenen zo rond 1750 al op gang gekomen, waar de families Lenstra en Veenstra ook actief waren. Het zou kunnen zijn dat de molen daar al dienst heeft gedaan. Er is evenwel geen aanknopingspunt voor aan te wijzen. Vooralsnog wordt uitgegaan van de informatie zoals die staat vermeld op www.molendatabase.nl (Nederlandse verdwenen molens, nr. 1280).

Hoe dan ook, de molen verliet in 1834/1835 met paard en wagen of wellicht per turfschip de vrijwel leeggeveende veenlanden van Blesdijke, waar molenaar Karst Zwarteveen als laatste de wieken liet draaien.

Naar Noordwolde

De nieuwe eigenaar, molenaar-bakker en landbouwer Jacob Klazes Bakker uit Noordwolde, had de molen mogelijk gekocht ter vervanging van zijn bestaande korenmolen waarvan de algehele conditie, na goed anderhalve eeuw zijn diensten te hebben bewezen, niet meer was zoals hij wezen moest.
Om de watermolen als korenmolen te laten functioneren moest in ieder geval de vijzel worden vervangen door een stel maalstenen en de koningsspil worden ingekort.

De molen kreeg een plaats op een hoog gedeelte van het terrein waar nu in Noordwolde het woonwagen-centrum aan de Geldering is gesitueerd.

De molen gezien vanaf de Hoofdstraat West in Noordwolde begin 20e eeuw

Ging het de molenaar bedrijfsmatig voor de wind, in de privésfeer kreeg hij de ene na de andere tegenslag te verwerken. Zijn beide zonen kwamen op 22-jarige respectievelijk 26-jarige leeftijd te overlijden en in 1841 moest hij zijn echtgenote naar haar laatste rustplaats brengen.
De fut was eruit en op zoek naar een opvolger vond hij die in de persoon van Tjeerd Sents van der Meer. Diens oomzegger Sent Yskes van der Meer kwam op jonge leeftijd bij hem werken. Beiden waren telgen uit een bekende molenaarsfamilie uit Oldeholtpade.

In 1847 trad de 41-jarige Tjeerd Sents in het huwelijk met Antje Jacobs Bakker, de 15 jaar jongere dochter van de molenaar. Hij nam de molen met bakkerij van zijn schoonvader over. Sent Yskes trouwde in 1856 met Roelofje Jacobs, eveneens een dochter van de vroegere molenaar. Hij werd de volgende eigenaar-molenaar totdat hij in 1895 de korenmolen aan zijn schoonzuster Antje Jacobs Bakker verkocht. Waarschijnlijk is Sent Yskes molenaar gebleven. Na zijn overlijden in 1910 volgde zijn ongehuwd gebleven zoon Yske hem op.

Teruglopende omzet leidde in 1917 tot het besluit de korenmolen van de hand te doen.

Driessenpoolder

Dr. Jan Gijsbert Driessen was arts in Joure toen hij in 1903 middels vererving eigenaar werd van de polder die later zijn naam zou dragen. Zijn echtgenote, Aurelia Vegelin van Claerberghen was de kleindochter van Jacob Folkerts Sickenga die van 1854 tot 1878 burgemeester van Weststellingwerf was. Rond 1850 was de polder in eigendom bij laatstgenoemde.

Eind 1941 had de Duitse bezetter zijn oog laten vallen op de polder om deze als werkgelegenheidsproject te laten ontginnen. Nederlandse jongeren zouden hier in het kader van het verplicht vervullen van de 'arbeidsdienstplicht' te werk worden gesteld.
Met het nodige kunst- en vliegwerk slaagde het bestuur van It Fryske Gea, in samenwerking met dr. Driessen e.a., er te elfder ure in om het gebied voor de natuur en het landschap te behouden.

De huidige naam 'Driessenpoolder' laat zich daarmee verklaren.

Terug naar De Lende

In de vroege morgen van 11 juli 1917 teisterde een zwaar onweer de omgeving. De spinnenkopmolen die de veenpolder van dr. Jan Gijsbert Driessen bij de Blessebrug bemaalde, werd door de bliksem getroffen. De nog vrij nieuwe molen brandde tot de grond toe af.
Precies een maand eerder stond in 'De Molenaar', het officiële orgaan van de Nederlandse Molenaarsbond, een advertentie dat de korenmolen in Noordwolde op afbraak door aannemer-molenbouwer Lute Middendorp uit Wolvega in de aanbieding was gedaan.
De heren Driessen en Middendorp vonden elkaar en zo kon de molen na de nodige vergunningenprocedures in de loop van 1918 weer aan de boorden van De Lende worden opgebouwd, waar hij zijn oorspronkelijke functie van poldermolen terugkreeg. Bij de opbouw zal zeker een andere (nieuwe) koningsspil zijn ingebracht en het rader- en vijzelwerk in de oorspronkelijke staat zijn hersteld. Het verhaal wil dat de koningsspil afkomstig zou zijn uit een watermolen die in de omgeving van Gersloot heeft gestaan.
Molenaar werd visser Jan Gooijer, die reeds sinds 1903 in dienst was bij dr. Driessen als molenaar op de eerdere molens die de polder bemaalden. In 1926 vertrok hij naar elders. Zijn taak werd overgenomen door een ver familielid, Geert Gooijer uit Nijelamer, eveneens visser van beroep.

De molenaars bewoonden de kleine molenaarswoning die rond 1853 gebouwd was.

'De Gooijer' tegen de skyline van Wolvega in 1929

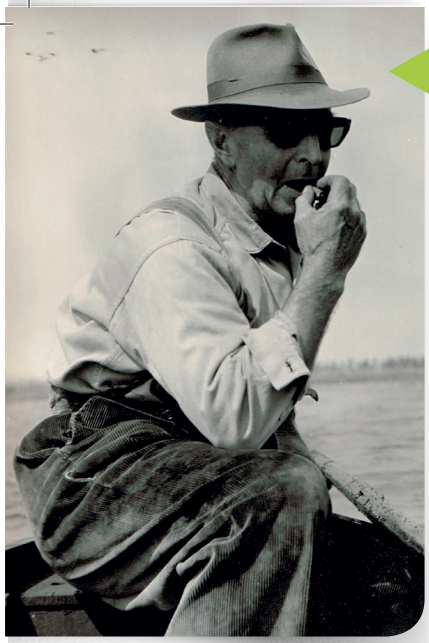

Geert Gooijer op De Lende

It Fryske Gea

In 1942 kocht de vereniging voor natuurbescherming It Fryske Gea ruim 52 ha riet-, hooi- en waterland plus windwatermolen aan in de Lendevallei als uitbreiding van haar natuurgebied. Met de komst van de nieuwe eigenaar kwam er geen verandering in het molenaarschap. Geert Gooijer bleef molenaar. Tevens werd hij aangesteld als terreinopzichter in dienst van de natuurbeschermingsorganisatie en van gemeentewege tot onbezoldigd veldwachter.

Dat er jarenlang geen gericht onderhoud aan de molen had plaatsgevonden, begon zich in de jaren vijftig van de vorige eeuw te wreken. Nadat tijdens een zware storm in 1956 een van de roeden het loodje gelegd had en de houten molenas gebroken was, ontstond er binnen het bestuur van It Fryske Gea een discussie over de zin van het in stand houden van de molen. Uiteindelijk werd besloten tot een grondige restauratie waarbij o.a. de verloren gegane houten roede werd vervangen door een ijzeren exemplaar, de molenas een gietijzeren uitvoering kreeg en de kap van de molen vernieuwd werd.

Na zijn pensionering in 1966 bleef Geert Gooijer als vrijwillige molenaar, bijgestaan door Dirk Poepjes, tot zijn vertrek uit de Lendevallei in 1974 in de molenaarswoning wonen.

Rond 1980 was de staat waarin de molen verkeerde weer zo slecht, dat het onverantwoord werd gevonden om er nog mee te malen. Los draaien bleef mogelijk.

restauratie 1957

stormschade 1956

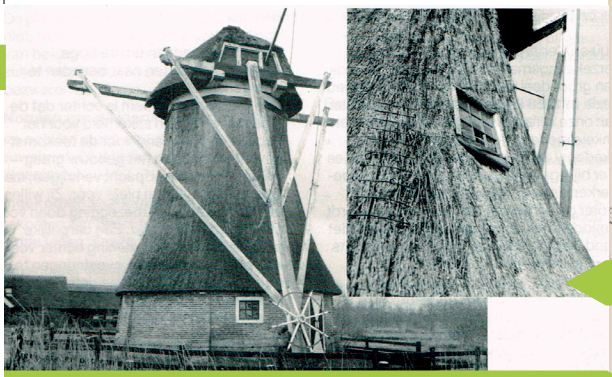

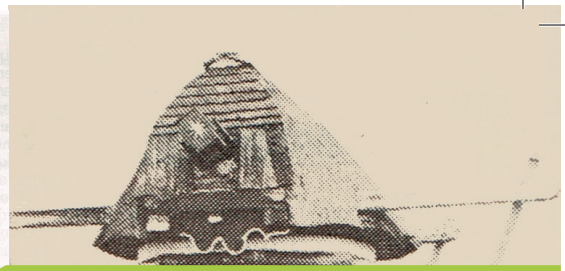

stormschade 1986

geheel vleugellam in 1986

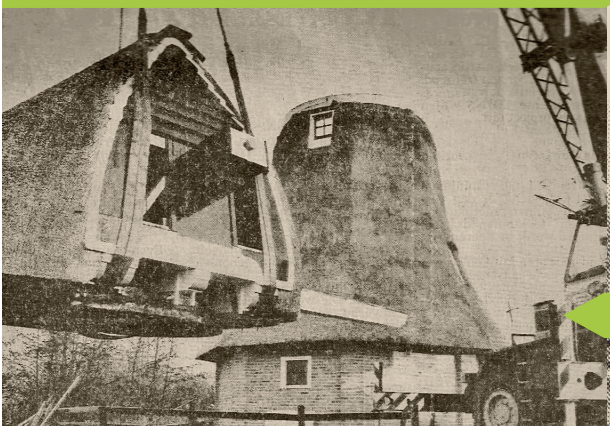

de kap terug op de molen, 1991

In 1986 kreeg de molen opnieuw zozeer van de stormwind te lijden, dat hij als molen zonder wieken en met een zwaar beschadigd rietdek geheel vleugellam kwam te staan. Nadat het voor de restauratie benodigde bedrag van 235.000 gulden bijeen was gebracht, werd de poldermolen in 1991 door de fa. Tacoma/Kolthof uit Stiens in al zijn glorie hersteld. Om hem dienstbaar te maken aan de natuurontwikkeling kreeg hij aan de oostkant een tweede uitschot. Daardoor werd het mogelijk om het gebiedseigen water in de polder via een nieuw aangelegd slotenstelsel rond te pompen, met het oog op zuurstofverrijking van het van zichzelf stilstaande water.

Nieuw was ook dat de molen een eigen naam kreeg, nadat hij een tijdlang afwisselend als 'De Wâlden' en als 'Windlust' was aangeduid, dit ten gevolge van verschrijving bij de gemeente en het ministerie van CRM (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk). Na bijna 75 jaar door een Gooijer te zijn bemalen, lag de naam 'de Gooijer' voor het oprapen. In deze naam besloten zit zeker de waardering voor de volhardende inzet van Geert Gooijer om in de dertiger jaren van de vorige eeuw het prille bestuur van It Fryske Gea met succes te overtuigen van de volgens hem dringende noodzaak tot behoud van het unieke en waardevolle moerasgebied met zijn poldermolen aan De Lende.

Sinds de laatste restauratie wordt de monnikmolen met zijn vlucht (afstand van de ene wiektop naar de top van de tegenoverliggende wiek) van 18,60 meter volgens voorschrift bemalen door leden van het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Colofon

Uitgave van It Fryske Gea in samenwerking met de vrijwillige molenaars van 'de Gooijer' ter gelegenheid van de 100-jarige aanwezigheid van de poldermolen in De Lendevallei.

Tekst: Geert Lantinga met inbreng van Sake Bergsma, Titus de Boer (Dorpsarchief Noordwolde), Dick Bunskoeke, Bart Dragtsma, families Gooijer, Lourens Looijenga, Han van der Meer en Ike Naafs-Loman

Historisch kaart- en fotomateriaal: archief Geert Lantinga

Coverfoto: Elske van der Kooi

Opmaak: Dico de Klein, It Fryske Gea

It Fryske Gea
Postbus 3
9244 ZN Beetsterzwaag
Tel. 0512-381448
Email: info@itfryskegea.nl
www.itfryskegea.nl